

geluisterd en zijn toespraken in het Lagerhuis gelezen had: het leek hem of één man, als *Prime Minister*, in staat was, de Britse natie tot voortzetting van de oorlog te inspireren; daarmee was voor hem de waarde van een op een volksvertegenwoordiging steunend leiderschap aangetoond. Wie kon in de Nederlandse verhoudingen zulk een leiderschap uitoefenen? Dat was voor Gerbrandy aan het einde van de zomer van '40 geen vraag: de koningin. Zij had, beter dan het kabinet-de Geer, de ware aard van het Derde Rijk onderkend, met haar strijdbaarheid een verder afglijden van het kabinet voorkomen, het plan tot een noodlottige verplaatsing van de regeringszetel naar Indië verijdeld en doorgezet dat de Geer uit het kabinet verdween. Was het dan niet in het belang van Nederland dat de koningin ook na de bevrijding in staat gesteld zou worden, althans op beslissende momenten in te grijpen?

Gerbrandy was niet de enige minister die die vraag in de laatste maanden van '40 en de eerste van '41 bevestigend ging beantwoorden: ook van Boeyen, die in die tijd zijn 'biechtvader' was, deed dat. Van Boeyen legde zijn denkbeelden over het naoorlogse staatsbestel in maart '41 op Gerbrandy's verzoek in een lange nota neer¹, 'Reorganisatie van de staatkundige opbouw' getiteld, die overigens niet voor het kabinet bestemd was maar louter voor de ministeriële commissie die zich met het vraagstuk van de 'terugkeer' bezighield. 'Eventuele hervormingen', schreef van Boeyen,

'moeten *snel* na de terugkeer in Nederland voltrokken worden. Een betekendend deel van ons volk zal alsdan om 'daden' vragen . . . het wil niet terugvallen in de slakkengang en in de sfeer van compromissen, kenmerken van het verleden, die een bron van ergeis vormden. Doch . . . een ander deel van ons volk zal bewust aansturen om de volkssouvereiniteit ten top te voeren. Het . . . kan bij dat willen waarschijnlijk steun vinden in hetgeen zich in naburige landen misschien afspeelt (in dat verband wordt o.m. gedacht aan een revolutie in Duitsland²). Een tijdig vastgesteld en weldoordacht plan in korte tijd uitvoeren zal . . . bevrediging geven, moeilijkheden overwinnen en voorkomt de fatale compromissen.'

Als 'hoofdfouten die ons staatkundig systeem kenmerkten', noemde van Boeyen 'de cultivering van het partijwezen', 'de systematische gezags-ondermijning (met name ook in de volksvertegenwoordiging en in Staten en Raden)', het streven naar 'een verschuiving van bevoegdheid van Kroon en Regering naar volksvertegenwoordiging', het ontbreken van 'een streng

¹ Tekst: *Enq.*, dl. V b, p. 91-96. ² Bij dat 'o.m.' zal van Boeyen wel mede gedacht hebben aan Frankrijk waar van begin juni '36 tot eind juni '37 de door de socialist Léon Blum geleide en door de communisten gesteunde 'Volksfront-regering' aan de macht was geweest.